

ΔΕΛΤΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΚΙ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ

Αριθμός 73 | 29 Ιουνίου 2020

ΔΙΚΤΥΟ για τη
ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ
στην Ελλάδα
και την Ευρώπη

ΣΥΝΟΨΗ:

Το μέγεθος και το βάθος οικονομικών επιπτώσεων της υγειονομικής κρίσης, οι προβληματισμοί και οι ελπίδες από την ευρωπαϊκή αντίδραση, η διαμόρφωση του εγχώριου πολιτικού περιβάλλοντος καθώς και το νέο δημοκρατικό τοπίο που θα αφήσει το πέρασμα του κορωνοϊού μαζί με ευρύτερους κοινωνικούς και πολιτικούς αναστοχασμούς αποτελούν τα σημαντικότερα σημεία του παρόντος Δελτίου.

Διαπιστώσεις και αναστοχασμοί με αφορμή την υγειονομική κρίση

Στην πρώτη «σταθεροποιητική» περίοδο μετά το παγκόσμιο ξέσπασμα της πανδημίας του Covid-19 και του καθολικού lockdown σε όλο τον πλανήτη, επιχειρούμε μια πρώτη προσέγγιση των οικονομικών επιπτώσεων και των προοπτικών επαναλειτουργίας και ανάπτυξης τόσο της εθνικής οικονομίας όσο και των οικονομιών της Ευρώπης.

Παράλληλα, επιχειρούμε μια ανά-στοχαστική παρουσίαση, βασικών προβληματισμών και σκέψεων σχετικά με το αποτύπωμα της πανδημίας σε θεσμικό, πολιτειακό και γεωπολιτικό επίπεδο προκειμένου να αρχίσει να χαρτογραφείται το ευρύτερο νέο περιβάλλον παραγωγής και διαβίωσης μετά την πρωτόγνωρη και διεθνή εμπειρία της υγειονομικής κρίσης. Όλες οι αντανάκλασεις προσεγγίζονται από το διεθνές επίπεδο και καταλήγουν στην Ελλάδα, μαζί με την πάγια ενότητα του Δελτίου, την τρέχουσα πολιτική εκτίμηση και ανάλυση

Για τα πρωτόγνωρα ποιοτικά και ποσοτικά μεγέθη της υγειονομικής κρίσης του covid-29, χρειάστηκαν αρκετούς μήνες προκειμένου να αντληθούν υποτυπωδώς αξιόπιστα και «παρουσιάσιμα» στοιχεία εκτίμησης της κατάστασης.

Σοκ και φόβος

Το σοκ ήταν μεγάλο καθώς η νέα ασθένεια διαδόθηκε με μεγάλη ταχύτητα και σε μεγάλη έκταση, μέσα από τις πυκνές μετακινήσεις των ταξιδιωτών και την νέα πραγματικότητα βαθύτατα και πολύπλευρα διασυνδεδεμένων παγκοσμίως

οικονομιών και κοινωνιών. Η αδυναμία των συστημάτων υγείας των ανεπτυγμένων χωρών να

ανταποκριθούν, καθώς δεν είχε υπάρξει καμία πρόνοια για πανδημία αυτής της έκτασης και μορφής, επέτειναν την αγωνία των κυβερνήσεων και το δέος των πολιτών. Ίσως είναι η πρώτη φορά στον σύγχρονο δυτικό κόσμο που αρθρώθηκε μέσα στα νοσοκομεία το δίλημμα προτεραιότητας των ασθενών στην περίθαλψη.

Μέχρι τα μέσα Ιουνίου **οι νεκροί σε παγκόσμιο επίπεδο** είχαν φθάσει τις **435 χιλ.** εκ των οποίων **116 χιλ. στις ΗΠΑ** δηλ. διπλάσιοι των απωλειών κατά τον 10ετή πόλεμο του Βιετνάμ, καθώς αναμένονται πολλές επί πλέον χιλιάδες θάνατοι στην αμερικανική ήπειρο (με τους περισσότερους νεκρούς να είναι Αφροαμερικανοί) και τον υπόλοιπο κόσμο. Και αυτά ενώ πιθανολογείται ένα δεύτερο πανδημικό κύμα μετά το προσεχές Φθινόπωρο.

Ευτυχώς, όσον αφορά την Ελλάδα, η έγκαιρη λήψη αυστηρών υγειονομικών μέτρων και η ενεργοποίηση των ειδικών επιστημόνων στον ρόλο των καθοδηγητών της εθνικής στρατηγικής και η πρωτοφανής πειθαρχία των Ελλήνων πολιτών έφεραν την χώρα μας ανάμεσα στις χώρες με τους λιγότερους θανάτους στην Ευρώπη και τον κόσμο. Αποτέλεσμα ήταν όχι μόνο να καταφέρει να ανταποκριθεί απολύτως το Εθνικό Σύστημα Υγείας αλλά ταυτόχρονα να ενισχυθεί η διεθνής εικόνα της χώρας αλλά και ο συλλογικός ψυχισμός των Ελλήνων μαζί με την εμπιστοσύνη τους σε πολιτειακούς θεσμούς και δημόσιες αρχές και υπηρεσίες.

Το αδιευκρίνιστο μέγεθος των οικονομικών επιπτώσεων

Τα δραστικά περιοριστικά μέτρα που πάρθηκαν για να μειωθεί η εξάπλωση του ιού είχαν έντονο αντίκτυπο στην ζήτηση και την προσφορά.

Ένα σημαντικό μέρος του παραγωγικού ανθρώπινου δυναμικού εγκλείστηκε για μακρό διάστημα, κλονίζοντας την παραγωγή και την δραστηριότητα μεγάλου αριθμού επιχειρήσεων, ενώ η κατανάλωση συρρικνώθηκε τόσο από τον εγκλεισμό όσο και από την άμεση απώλεια εισοδημάτων του πληθυσμού και τις αρνητικές προσδοκίες υπό το κράτος του φόβου. Ο οικονομικός αφορισμός «οι Δαπάνες μου Εισοδήματά σου» σε πλήρη λειτουργία με μειούμενες τις παραμέτρους του, δείχνει πλέον καθαρά τον δρόμο προς την ύφεση, η διάρκεια και το βάθος της οποίας είναι δύσκολο να προσδιοριστεί στο παρόν στάδιο.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκτιμούσε τον Μάιο, όπως σημειώνει το Bloomberg, ότι **οι συνολικές εξαγωγές από την ΕΕ θα μειωθούν κατά 282-470 δισ. ευρώ η 9-15%, με τις εισαγωγές επίσης να υποχωρούν κατά 313-398 δισ. η 11-14% μέσα στο 2020.**¹ Σημειώνεται ότι οι προβλέψεις αυτές είναι χειρότερες από τις αντίστοιχες του Απριλίου.

Παράλληλα, σύμφωνα με πρόσφατες εκτιμήσεις της ΕΚΤ,² **το ΑΕΠ της ΕΕ θα μειωθεί κατά 5-12% το 2020**, προβλέπεται όμως **μερική ανάκαμψη το 2021 κατά 4-6%**, η οποία βέβαια δεν ισοσκελίζει τις απώλειες, χωρίς να είναι σαφής η πορεία κατά τα επόμενα έτη. Ομοίως, **η ανεργία από 6.6% τον Απρίλιο, θα διαμορφωθεί σε 9% για το 2020** για να πέσει γύρω στο **8% το 2021**.

¹ Bloomberg 29/5/20

² ESCB Financial Stability Report 26/5/20

Προς την ίδια κατεύθυνση κινούνται και οι προβλέψεις του ΔΝΤ,³ σύμφωνα με τις οποίες, η παγκόσμια οικονομία εκτός ευρωζώνης θα μειωθεί κατά 2.3% μέχρι το τέλος του 2020, για να ανακάμψει κατά 5.8% το 2021. Τα αντίστοιχα μεγέθη για τις ΗΠΑ είναι 5.7% ύφεση και 4.2% ανάκαμψη. Η Κίνα αναμένεται να έχει μία αναιμική ανάπτυξη λίγο πάνω από το 1% για το 2020, θα επανέλθει όμως δυναμικά το 2021 με ανάπτυξη 9%. Μία γενική παρατήρηση είναι, ότι οι εκτιμήσεις ανάκαμψης του 2021 είναι κατώτερες των αντίστοιχων μειώσεων του 2020, πλην της περίπτωσης της Κίνας. Έτσι η ένδειξη είναι ότι, οι όποιες αυξήσεις του 2021 δεν θα εξισορροπήσουν τις μειώσεις του 2020, ενώ για τα παραπέρα χρόνια οι προβλέψεις είναι παρακινδυνευμένες.

Χρηματοοικονομικοί κλυδωνισμοί με διάρκεια

Μέσα σ' αυτό το υφεσιακό και αβέβαιο περιβάλλον πολλές διεθνείς εταιρείες θα αντιμετωπίσουν οξύ χρηματοδοτικό πρόβλημα, καθώς, έχοντας επωφεληθεί από τα χαμηλά επιτόκια και την πληθώρα χρήματος μετά τις ποσοτικές διευκολύνσεις, έχουν δανεισθεί υπέρμετρα. Ενδεικτικά, σύμφωνα με στοιχεία του Forbes,⁴ ηγετικές αμερικανικές εταιρείες αύξησαν δραματικά τον δανεισμό τους κατά την περίοδο 2010 -2019. Πχ η 3M 14,4 φορές, η Exxon Mobil 10.1 φορές, η Boeing 7.9, η IBM 4,1 κ.α. Οι αναλυτές του Reuters εκτιμούν, ότι ο ενώ ο εταιρικός δανεισμός θα αυξηθεί επί πλέον, τα εταιρικά κέρδη θα μειωθούν παγκόσμια 35% περίπου, ενώ οι εταιρείες οι οποίες εντάσσονται στον πανευρωπαϊκό δείκτη STOXX 600 θα υποστούν μείωση κερδών 50% στο 2^ο τρίμηνο και 37% στο 3^ο τρίμηνο του 2020, δηλ. καθίζηση.⁵ Κατά την ίδια ανάλυση, αναμένεται μία γενική καθοδική τάση ως το τέλος του 2021, πέρα από περιοδικές κερδοσκοπικές φάσεις, όπου ο πανευρωπαϊκός STOXX 600 μπορεί να είναι κατά 10% κατώτερος του επιπέδου Φεβρ. 2020. Την ίδια πορεία, λιγότερο η περισσότερο, αναμένεται ότι θα ακολουθήσουν και τα μεγάλα ευρωπαϊκά χρηματιστήρια, ενώ παρεμφερής εκτιμάται ότι θα είναι και η εξέλιξη των Dow Jones Industrial και Nikkei, προεξοφλώντας αρνητικές προσδοκίες.

Όλα τα μέχρι τώρα στοιχεία συγκλίνουν στο ότι η οικονομική κρίση που ακολουθεί την υγειονομική θα έχει διάρκεια και το αποτύπωμα που θα αφήσει να είναι έντονο.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό, ότι η ΕΚΤ στην ανασκόπηση του Μαΐου θεωρεί ότι θα υπάρχει αύξηση των χρηματο-οικονομικών κινδύνων και στο μεσοπρόθεσμο διάστημα. Ενδεικτικά ο ευρωπαϊκός μέσος λόγος Χρέους/ΑΕΠ από 86% το 2019 θα αυξηθεί σε 102,7% στο τέλος του 2020,⁶ με παραπέρα

³ IMF World Economic Outlook, April 2020

⁴ Forbes, Blue Chip Debt Junkies 20/5/2020

⁵ Ναυτεμπορική 29/5/2020

⁶ ESCB Financial Stability Report 26/5/20

αυξητικές τάσεις, καθώς οι τοπικές κυβερνήσεις θα έχουν αυξημένες χρηματοδοτικές ανάγκες μετά την εισαγωγή μέτρων στήριξης των ανέργων, των επιχειρήσεων και των δημόσιων συστημάτων υγείας.

Τα πιθανότατα ελλείμματα στους προϋπολογισμούς θα απαιτήσουν δανεισμό οδηγώντας σε αύξηση του δημόσιου χρέους. Αυτός είναι ένας σημαντικός κίνδυνος ιδιαίτερα για την πατρίδα μας, όπως και για άλλες χώρες του ευρωπαϊκού νότου. Η αγορά θα συνεχίσει να βρίσκεται υπό πίεση ρευστότητας, λόγος ο οποίος θα οδηγήσει στον δανεισμό νοικοκυριά και επιχειρήσεις κάτω από δύσκολους όρους, καθώς η πιστοληπτική ικανότητα τους θα έχει υποβαθμισθεί και σημαντικός αριθμός δανείων δεν θα μπορεί να εξυπηρετηθεί. Είναι εμφανές ότι, αν και οι διάφορες προβλέψεις δείχνουν έντονη ύφεση για το τρέχον έτος και μία μερική ανάκαμψη για το 2021, το εύρος στο οποίο αυτές κυμαίνονται καθώς και η αδυναμία προβολής τους έστω και για το μεσοπρόθεσμο διάστημα, δίνουν ένα μέτρο του έντονα αβέβαιου κλίματος, το οποίο χαρακτηρίζει την όλη περίοδο. Έτσι όλα μέχρι τώρα δείχνουν, ότι η κρίση θα έχει διάρκεια και το αποτύπωμα το οποίο θα αφήσει θα είναι έντονο.

Και αν υπάρξουν νέα lockdowns;

Οι επιδημιολόγοι δεν κρύβουν, ότι υπάρχει υψηλή πιθανότητα ενός δεύτερου πανδημικού κύματος, ίσως το προσεχές Φθινόπωρο, πριν να παραχθεί εμβόλιο. Είναι σημαντικό ότι την άποψη αυτή υιοθετεί και ο ΟΟΣΑ,⁷ ο οποίος διατυπώνει εκτιμήσεις ύφεσης με και χωρίς νέο κύμα πανδημίας. Έτσι σε ευρωπαϊκή κλίμακα, **μετά από νέο κύμα η ύφεση** θα διαμορφωνόταν κατά το τρέχον έτος σε **11.5%**, αντί **9.1%**, ενώ τα αντίστοιχα **ποσοστά ανάκαμψης** θα ήταν **3.5%** και **6.5%**, δηλ. ένα νέο κύμα θα επιβράδυνε την ανάκαμψη ακόμη περισσότερο.

Πιθανό νέο lockdown θα αποδυναμώσει παραγωγικούς κλάδους όπως των εμπορευμάτων, ορυκτών και φυσικών πόρων, των αεροπορικών εταιρειών, των καταλυμάτων και του λιανικού εμπορίου εκτός τροφίμων και ίσως υπάρξουν σοβαρές κλαδικές αναδιαρθρώσεις.

Αν αυτό οδηγήσει σε νέα lockdowns, η Fitch⁸ εκτιμά ότι βασικοί κλάδοι όπως των **εμπορευμάτων, ορυκτών και φυσικών πόρων, των αεροπορικών εταιρειών, των καταλυμάτων και του λιανικού εμπορίου** εκτός τροφίμων, θα γίνουν περισσότεροι ευάλωτοι και ίσως υπάρξουν κλαδικές αναδιαρθρώσεις. Προς το παρόν δεν διαφαίνονται πτωχεύσεις, δεδομένων των μέτρων στήριξης που παίρνουν οι κυβερνήσεις. Εάν όμως η κρίση εμπιστοσύνης συνεχισθεί και το κλίμα αβεβαιότητας και φόβου παγιωθεί, είναι ενδεχόμενο η κατανάλωση των νοικοκυριών και τα εισοδήματά τους να μειωθούν παραπέρα, όπως και οι ταμειακές ροές και οι κεφαλαιουχικές επενδύσεις των επιχειρήσεων, επιτείνοντας την ανεργία. Μία τέτοια δυναμική θα οδηγούσε την ανάκαμψη σε

⁷ OECD GlobalEconomy...walk to recovery 10/6/2020

⁸ Fitch Ratings 14/5/2020

βαθύτερο ορίζοντα. Κατά την Fitch, στην περίπτωση αυτή τα οικονομικά μεγέθη και δείκτες θα επανέρχονταν στα επίπεδα της αρχής του 2020, γύρω στο 2025.

Τα καθήματάς

Η Ελλάδα κατόρθωσε να διαχειριστεί με εξαιρετικό τρόπο το πρώτο στάδιο της πανδημίας και τώρα επιχειρεί την σταδιακή επαναφορά της οικονομίας σε κανονική λειτουργία. Αυτό δεν είναι ούτε εύκολο ούτε απλό, με δεδομένο το υφιστάμενο περιβάλλον, το οποίο προηγουμένως αναφέραμε.

Τα στοιχεία του Α΄ τριμήνου της ΕΛΣΤΑΤ⁹ έδειξαν μία μείωση του ΑΕΠ κατά 0.9%, ενώ σημειώθηκε μία **έντονη μείωση επενδύσεων παγίου κεφαλαίου** κατά **8.4%** σε σχέση με το προηγούμενο Δ΄ τρίμηνο του 2019. Τα στοιχεία αυτά όμως συμπεριλαμβάνουν την επίπτωση μισού μήνα lock down, καθώς τα περιοριστικά μέτρα άρχισαν να λαμβάνονται από 11 Μαρτίου, οπότε δεν αντικατοπτρίζουν τις επιπτώσεις της πανδημίας. Σαφέστερη εικόνα θα υπάρξει με τα στοιχεία του Β΄ τριμήνου.

Γενικότερα, η Ευρ. Επιτροπή¹⁰ στην έκθεση του Μαΐου εκτιμά για την χώρα μας ότι:

- Η μείωση του ΑΕΠ θα φθάσει το **10%** κατά το τρέχον έτος,
- Θα σημειωθεί **έλλειμμα του προϋπολογισμού κατά 6.4%**, ενώ προβλεπόταν πλεόνασμα 1,5%,
- Ο **λόγος Χρέους/ΑΕΠ θα διαμορφωθεί σε 189%**, από 176.6% το 2019.
- Η **ανεργία θα φθάσει περίπου το 20%** το τρέχον έτος, έναντι 9% της ΕΕ, με **τάση μείωσης σε 16.8% το 2021**.

Η Handelsblatt¹¹ παρατηρεί: «**Ο κορωνοϊός θα μπορούσε να ρίξει την Ελλάδα στην ύφεση, περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη χώρα της ΕΕ**». Ένα ιδιαίτερα σημαντικό μέγεθος για την ελληνική οικονομία είναι ο **εξωτερικός τουρισμός**, ο οποίος ενώ **στο συνολικό ΑΕΠ της ΕΕ** συνεισφέρει **10%**, στο **ΑΕΠ της χώρας μας** συνεισφέρει περίπου **20%**. Αυτή είναι μια βαριά εξάρτηση της οικονομίας από ένα εξωγενές συγκυριακό μέγεθος και είναι **θέμα το οποίο πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη σε ένα ανασχεδιασμό της ελληνικής οικονομίας και του παραγωγικού μοντέλου**. Στο πλαίσιο των παραπάνω, η Επιτροπή¹² δίνει το στίγμα ενεργειών και προτεραιοτήτων, οι οποίες αν και χρόνιου χαρακτήρα, προβάλλουν έντονα ξανά με τις οικονομικές επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις ευρωπαϊκών αναλυτών και διεθνών οίκων, ο υπέρμετρος περιορισμός του εξωτερικού τουρισμού μπορεί να βυθίσει την Ελλάδα στην μεγαλύτερη ύφεση της Ευρωζώνης για το 2020.

⁹ Euro2day 5/6/2020

¹⁰ EC Council Recommendation 20/5/2020

¹¹ Euro2day 4/6/2020

¹² EC Council Recommendation 20/5/2020

Έτσι, η Επιτροπή συμβουλεύει:

- A)** Σχεδιασμό προγραμμάτων δράσης για παρακολούθηση των δημοσίων επενδύσεων.
- B)** Αποτελεσματικό σύστημα δημοσίων προμηθειών.
- Γ)** Επενδύσεις σε μεταφορές, σιδηροδρόμους, ασφάλεια δρόμων, αλυσίδες προμηθειών, διαχείριση στερεών αποβλήτων και νερών.
- Δ)** Απομάκρυνση από την λιγνιτική ενέργεια.
- Ε)** Επιτάχυνση της ψηφιοποίησης της δημόσιας διοίκησης και της δικαιοσύνης.
- ΣΤ)** Στρατηγική προσέγγιση των ψηφιακών τεχνολογιών.
- Ζ)** Διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων τραπεζικών δανείων.

Η αναφορά αυτών των προτεραιοτήτων δεν είναι εξαντλητική, καθώς η ελληνική κυβέρνηση θα προσθέσει και τις δικές της αναμενόμενες προτεραιότητες όπως π.χ την αναδιάρθρωση του δημοσίου συστήματος υγείας, την ενίσχυση της εφαρμοσμένης έρευνας, την παλιννόστηση του ανθρωπίνου κεφαλαίου (brain drain), τα μέτρα πρόνοιας για το φυσικό περιβάλλον κ.α.

Τούτων τεθέντων προβάλλει κρίσιμο το ερώτημα της **χρηματοδότησης** αυτών των προτεραιοτήτων, για την οποία φαίνεται ότι συνεργούν ευνοϊκά αρκετές παράμετροι. Μετά την πρόταση της Επιτροπής (27/5) για δημιουργία Ταμείου Ανάκαμψης¹³ από την υγειονομική κρίση, διαθεσίμων **750 δισ ευρώ** (500 δισ ευρώ επιδοτήσεις και 250 δισ ευρώ δάνεια), εκτιμάται ότι **αναλογούν στην χώρα** μας περίπου **32 δισ ευρώ** (22.5 δισ ευρώ επιδοτήσεων και 9.5 δισ ευρώ δανείων) διαθέσιμα για την περίοδο 2021-2024. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει τρεις πυλώνες:

- 1)** Χρηματοδότηση εθνικών σχεδίων ανάκαμψης
- 2)** Στήριξη υγιών επιχειρήσεων
- 3)** Πρόληψη και προετοιμασία της ΕΕ έναντι μελλοντικών υγειονομικών κρίσεων.

Επιπλέον στην χώρα μας αναλογούν περίπου **19 δισ ευρώ** από το νέο **ΕΣΠΑ** και περίπου **8 δισ ευρώ** από τα χρηματοδοτικά εργαλεία **SURE**, **EIB Fund** και **ESM Pandemic Crisis Support**. Τα τελευταία ενεργοποιούνται μέσα στο 2020 και άρα μπορούν να αναμένονται εκταμιεύσεις. Υπάρχουν και **6 δισ εισπρακτέα από κέρδη των ομολόγων**, τα οποία κατέχουν η ΕΚΤ και οι Κεντρικές Τράπεζες χωρών μελών (SMPs, ANFA). Είναι ακόμη σημαντικό, ότι το PEPP (Pandemic Emergency Purchase Programme) της ΕΚΤ¹⁴ το οποίο συνολικά φθάνει το 1,350 τρισ. ευρώ, **καλύπτει σήμερα**, αναλογικά κατά το ποσοστό της χώρας, **περίπου το σύνολο των ελληνικών ομολόγων**, τα οποία είναι διαθέσιμα στην αγορά, επηρεάζοντας ιδιαίτερα θετικά την αντίληψη των επενδυτών για βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους. Η ΕΚΤ είχε αγοράσει μέχρι το τέλος Μαΐου ελληνικά ομόλογα αξίας 4,69 δισ βελτιώνοντας σημαντικά την απόδοσή τους.

¹³ Capital 28/5/2020

¹⁴ Capital 5/6/2020

Έτσι δεν είναι τυχαίο, ότι πρόσφατα (9/6) ήταν επιτυχής η έκδοση 10ετούς ομολόγου 3 δισ ευρώ με επιτόκιο 1.55% και με υπερπροσφορά, η οποία έφθασε τα 16 δισ. Είναι ισχυρό το ενδεχόμενο, η Ελλάδα με συνετή και προσεκτική διαχείριση να εκμεταλλευθεί τις ευκαιρίες και να παρακάμψει τους κινδύνους της κρίσης, εν όσω η ΕΕ ομονοεί.

Τα όρια αντοχών της ευρωπαϊκής συνοχής

Στο ζοφερό κλίμα των πρώτων εβδομάδων της υγειονομικής κρίσης με υπολειτουργούσες οικονομίες, πρόβαλε έντονη η ανάγκη χρηματοδότησης των κρατών μελών προκειμένου να λειτουργήσουν τα μέτρα ανακούφισης των πολιτών και των επιχειρήσεων. Στα τέλη Μαρτίου 2020 σημειώθηκε σοβαρή διάσταση μεταξύ των μελών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου με αφορμή την πρόταση έκδοσης ευρωπαϊκού ομολόγου, για χρηματοδότηση μέτρων κατά της υγειονομικής κρίσης.

Την έκδοση υποστήριζαν η Ιταλία και η Ισπανία κατά κύριο λόγο, ενώ την απέρριπταν η Γερμανία και η Ολλανδία. Με τις πρώτες είχαν συμπαραταχθεί οι χώρες του Νότου ενώ με τις δεύτερες οι χώρες του Βορρά. Ταυτόχρονα αναπτύχθηκε και μια ιδιαίτερη ακόμα αντιπαράθεση ανάμεσα στις χώρες της Ανατολικής και Δυτικής Ευρώπης, με κάποιες από τις κυβερνήσεις χωρών-μελών προερχόμενων από το πάλαι ποτέ «Ανατολικό μπλοκ» να σκληραίνουν δημοκρατικούς θεσμούς και κανόνες προκειμένου να αντιμετωπίσουν την κρίση.

Η αντιπαράθεση που προκλήθηκε εντός της ΕΕ ήταν μία αναβίωση της παλαιότερης, για το ευρω-ομόλογο, η οποία είχε αφήσει μία υφέρπουσα διχόνοια και μάλλον συνέτεινε στην άνοδο του λαϊκισμού. Μεταξύ όμως της προηγούμενης κρίσης και της τωρινής υπάρχει η διαφορά πως η τότε ήταν συστημική, ενώ η τωρινή είναι εξωγενής και δεν ευθύνονται συγκεκριμένα κράτη.

Η Γαλλία, σχηματίζοντας μια άτυπη, τρίτη πρόταση πίσω από την οποία συντάχθηκαν αρκετά «μετριοπαθή» κράτη-μέλη, προειδοποίησε για κίνδυνο του όλου ευρωπαϊκού εγχειρήματος αν δεν επιτυγχανόταν λύση. Ήταν μία αναβίωση της παλαιότερης αντιπαράθεσης για το ευρω-ομόλογο, η οποία είχε αφήσει μία υφέρπουσα διχόνοια και μάλλον συνέτεινε στην άνοδο του λαϊκισμού από τότε. Μεταξύ όμως της προηγούμενης κρίσης και της τωρινής υπάρχει η διαφορά ότι ενώ η τότε ήταν συστημική, η τωρινή είναι καθαρά εξωγενής, δηλ. γι αυτήν δεν υπάρχουν γενεσιουργές δημοσιονομικές ευθύνες κάποιων χωρών της ΕΕ. Κατ' αυτήν την έννοια θα μπορούσε να επιδειχθεί κοινοτική αλληλεγγύη με αμοιβαιοποίηση των μέτρων ελάφρυνσης.

Τελικά η Γαλλική ιδέα για ίδρυση ταμείου το οποίο θα εξέδιδε κοινό χρέος υποστηρίχθηκε από την Γερμανία, υιοθετήθηκε από την Επιτροπή, η οποία και πρότεινε το Ταμείο Ανάκαμψης, στο οποίο αναφερθήκαμε στα προηγούμενα. Χωρίς η ενέργεια αυτή να είναι προσχηματική, το κεφάλαιο αυτό είναι εξαιρετικά ανεπαρκές καθώς αντιπροσωπεύει περίπου 4.5% του ΑΕΠ της ΕΕ, δηλ.

ποσοστό πολύ μικρότερο των εκτιμήσεων της ύφεσης, ενώ η περίοδος εφαρμογής του είναι τετραετής. Ποσοτικά πρόκειται για ένα μικρό βήμα, στο επίπεδο όμως του πολιτικού συμβολισμού, ισχυροποιεί αρκετά τους συνεκτικούς πυλώνες της Ένωσης επάνω στον ακλόνητο Γαλλογερμανικό άξονα και στέλνει το μήνυμα σε κάθε κατεύθυνση εντός κι εκτός της ΕΕ. Εκτιμάται βέβαια ότι οι πιέσεις από τα κράτη μέλη του Νότου θα επανέλθουν έντονες, θέτοντας πάλι την αμοιβαιοποίηση ενός αναπτυξιακού χρέους, κάτι το οποίο θα δοκιμάσει ξανά τις διαπραγματευτικές αντοχές. Υπήρξε όμως και άλλο γεγονός έντονου προβληματισμού για την ευρωπαϊκή συναντίληψη και συνοχή.

Η ακροβασία του Γερμανικού Δικαστηρίου

Στις αρχές Μαΐου,¹⁵ το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε ότι:

- 1) Η ΕΚΤ εκτελώντας το πρόγραμμα της αγοράς ομολόγων δεν εφάρμοσε μια ανάλυση αναλογικότητας για την επίπτωση των πολιτικών της στο δημόσιο χρέος, τις αποταμιεύσεις, τις συντάξεις κ.α.
- 2) Τα γερμανικά συνταγματικά όργανα και σώματα δεν μπορούν να συμμετέχουν σε ενέργειες πέρα από την νομική εξουσία τους, δηλ. η Bundesbank δεν μπορεί να συνεχίσει να συμμετέχει στα προγράμματα αγοράς ομολόγων της ΕΚΤ, μέχρις ότου η τελευταία διενεργήσει μία αξιολόγηση της αναλογικότητας, μέσα σε τρεις μήνες η οποία θα ικανοποιεί το Γερμανικό Δικαστήριο.
- 3) Ότι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ενέργησε πέρα από τις αρμοδιότητές του όταν κήρυξε νόμιμο, δύο χρόνια πριν, το πρόγραμμα αγοράς ομολόγων από την ΕΚΤ.

Ήταν η πρώτη φορά που ένα εθνικό δικαστήριο κήρυξε άκυρη απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, υπονομεύοντας ουσιαστικά την ομοιόμορφη εφαρμογή του δικαίου στην ΕΕ, κάτι το οποίο είναι από τα σημαντικότερα επιτεύγματα του μπλοκ.

Οι πολιτικές επιπτώσεις μπορούν να είναι κρίσιμες για το ευρωπαϊκό εγχείρημα, καθώς θίγεται η αυτονομία της ΕΚΤ, ενώ εθνικά δικαστήρια, με αυτό το προηγούμενο, θα μπορούσαν να διαμορφώνουν εσωτερικό δίκαιο ανεξάρτητο του κοινοτικού. Και υπάρχουν χώρες οι οποίες θα χρησιμοποιούσαν αυτή την ευκαιρία. Ήταν η πρώτη φορά που ένα εθνικό δικαστήριο κήρυξε άκυρη απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, υπονομεύοντας ουσιαστικά την ομοιόμορφη εφαρμογή του δικαίου στην ΕΕ, κάτι το οποίο είναι από τα σημαντικότερα επιτεύγματα του μπλοκ. Οι αντιδράσεις για την απόφαση του Γερμανικού Δικαστηρίου από ευρωπαϊκούς φορείς ήταν εντονότατες και ίσως με το γεγονός αυτό αναδεικνύονται και ενδο-γερμανικές διαφορές απόψεων.

Ως προς την αυτενέργεια της ΕΚΤ, ο Γάλλος υπουργός οικονομικών Λε Μερ τόνισε ότι τα μέλη της ευρωζώνης δεσμεύονται για την ανεξαρτησία της, ενώ ο αντιπρόεδρος της ΕΚΤ ντε Γκίντος δήλωσε, ότι η ΕΚΤ δεν σχεδιάζει να περιορίσει την στήριξη που παρέχει, ακόμη και αν ρισκάρει την μη

¹⁵ Lawspot 11/5/2020, Euro2day 18/5/2020 & 25/5/2020

συμμετοχή της Γερμανίας (Bundesbank) στις αγορές ομολόγων. Κάτι τέτοιο στην πράξη θα σήμαινε, κατά πόσον μπορεί να υπάρχει Ευρωπαϊκή Ένωση χωρίς την Γερμανία, με οτιδήποτε αυτό μπορεί να σημαίνει οικονομικά και γεωπολιτικά για τις χώρες μέλη, ισχύει όμως ο προβληματισμός και κατ' αντίθετη φορά.

Ανάδειξη της εθνικής κυριαρχίας και της ανάγκης κοινοτικής αλληλεγγύης

Στα μέσα Μαΐου η γαλλική πολυεθνική Sanofi δήλωσε, ότι οι ΗΠΑ θα έχουν προτεραιότητα στην διανομή του μελλοντικού εμβολίου, διότι χρηματοδοτούν τις έρευνες από τον Φεβρουάριο. Αυτό εξόργισε τον Γάλλο πρόεδρο,¹⁶ ο οποίος θεώρησε την δήλωση απαράδεκτη, καθώς η Sanofi απολαμβάνει μεγάλες φοροελαφρύνσεις για έρευνα στην Γαλλία και **διότι το εμβόλιο οφείλει να είναι ένα παγκόσμιο δημόσιο αγαθό**. Προς την ίδια κατεύθυνση ευρωπαϊκής αυτάρκειας και ανεξαρτησίας κινείται και η απόφαση της Επιτροπής¹⁷ να **διαθέσει 2.7 δισ. ευρώ** από το Emergency Support Instrument **για την σύναψη συμβολαίων προαγοράς εμβολίων και φαρμάκων κατά του κορωνοϊού**, όπως ανακοίνωσε η επίτροπος Σ. Κυριακίδη (17/06) . Σύμφωνα με αξιωματούχους θα αποφευχθούν εταιρείες με αποκλειστική παραγωγή στις ΗΠΑ.

Επίσης, θυμόμαστε την έντονη αμηχανία των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων, όταν διαπίστωναν στις αρχές της κρίσης ότι **η τεράστια εξάρτηση (άνω του 50%) για μάσκες και ειδικές ενδυμασίες από την Κίνα**, άφηνε τις ανάγκες των χωρών τους ακάλυπτες, καθώς η τελευταία κατά προτεραιότητα τις χρησιμοποιούσε για το δικό της σύστημα υγείας. Και δεν διαφεύγει της προσοχής, ότι **το 40% των αντιβιοτικών που εισάγουν η Γερμανία, η Γαλλία και η Ιταλία προέρχονται από την Κίνα**, η οποία παράγει το **90% της πενικιλίνης παγκοσμίως**, όπως και τόσα άλλα προϊόντα.

Δεν είναι μόνο το ότι δεν είχαν γίνει προβλέψεις για το ενδεχόμενο πανδημίας -αν και υπήρξαν συνεχείς προειδοποιήσεις- αλλά μέτρησε το ότι δεν έχει δημιουργηθεί στην ΕΕ, τουλάχιστον μεταξύ των ιδρυτικών μελών η κουλτούρα αλληλεγγύης πέρα από το κοινό οικονομικό συμφέρον.

Προφανώς οι λειτουργικές εξαρτήσεις πρέπει να μειωθούν και στο σημείο αυτό αναδύεται η εξατομικευμένη ανάγκη της **εθνικής αυτάρκειας**, την οποία μόνο το κράτος τελικά μπορεί να διασφαλίσει με ανάλογες ρυθμίσεις και κίνητρα, σε ένα νέο λιγότερο οικονομικά φιλελεύθερο προσανατολισμό. Είναι ακόμη σημαντικό, ότι τα κράτη της ΕΕ αναδιπλώθηκαν σε εθνικές πολιτικές και πήραν κρίσιμες αποφάσεις, όπως το κλείσιμο των συνόρων τους, ασκώντας εθνική κυριαρχία, ενώ κανένα κοινοτικό επίπεδο δεν διαχειρίστηκε την κρίση της πανδημίας σε συνολικό επίπεδο, κατά το στάδιο του σοκ.

¹⁶ in.gr 20/5/2020

¹⁷ FT 13/6/2020

Δεν είναι μόνο το ότι δεν είχαν γίνει προβλέψεις για ένα τέτοιο ενδεχόμενο, αν και υπήρξαν συνεχείς προειδοποιήσεις, αλλά το ότι **δεν έχει δημιουργηθεί στην ΕΕ, τουλάχιστον μεταξύ των ιδρυτικών μελών η κουλτούρα αλληλεγγύης πέρα από το κοινό οικονομικό συμφέρον**, η οποία θα λειτουργούσε συνεκτικά σε στιγμές μιας εξωγενούς κρίσης. Η αδυναμία διαχείρισης εξωτερικών κρίσεων από την ΕΕ επαληθεύεται και από τον αποσπασματικό χειρισμό του μεταναστευτικού προβλήματος, όπου ασκούνται σε πολλές περιπτώσεις εθνικές πολιτικές.¹⁸

Η υγειονομική κρίση μπορεί να αποτελέσει ευκαιρία επιτάχυνσης θεσμικής κατοχύρωσης συνεκτικών δυνάμεων ομογενοποίησης της ΕΕ εκτός του οικονομικού συμφέροντος των ισχυρότερων μελών της, διαφορετικά, σοβαρά αποσχιστικά ρήγματα μπορεί να ενεργοποιηθούν στο ορατό μέλλον.

Νέο μοίρασμα της τράπουλας

Η υγειονομική κρίση ανέδειξε με δραματικό τρόπο την **μεγάλη εξάρτηση της ΕΕ από εξαγωγές της Κίνας και της Ινδίας**, καθώς δεν είχε υπάρξει κάποια στρατηγική αποθεμάτων σε **ειδικό εξοπλισμό και φάρμακα**. Το ίδιο ισχύει και για πολλά άλλα προϊόντα από ρούχα έως εξειδικευμένο ηλεκτρονικά προϊόντα αιχμής, καθώς η αποτελεσματικότερη χρήση των πόρων οδήγησε στην δημιουργία αξιακών αλυσίδων για ελαχιστοποίηση του κόστους παραγωγής, με παράλληλη σμίκρυνση των αποθεμάτων στα σημεία κατανάλωσης. Η δραστηριότητα αυτή ενισχύθηκε από το μικρό κόστος μεταφοράς και την ψηφιοποίηση των επικοινωνιών.¹⁹

Στο πλαίσιο μιας νέας στρατηγικής επιθυμητής αυτάρκειας και αποδοχής του κόστους μικρότερης εξάρτησης από φθηνούς παραγωγούς όπως η Κίνα, αναμένεται μεσοπρόθεσμα:

- Να διαφοροποιηθούν οι πηγές εφοδιασμού στον τομέα της υγείας
- Να μετεγκατασταθούν δραστηριότητες πλησιέστερα προς τους τόπους κατανάλωσης .
- Να εφαρμοστούν εναλλακτικές τεχνολογίες αιχμής στον ευρωπαϊκό χώρο.

Ειδικά, η μετεγκατάσταση ενδιάμεσων δραστηριοτήτων η/και τελικής παραγωγής στις ευρωπαϊκές χώρες κατανάλωσης, υποστηριζόμενη με κατάλληλα δημοσιονομικά κίνητρα, θα επιχειρηθεί σταδιακά, παρέχοντας και το επί πλέον όφελος της καταπολέμησης της ανεργίας. Ενδεικτικές είναι οι γαλλικές προθέσεις, σύμφωνα με τις οποίες η επανεγκατάσταση αξιακών αλυσίδων θα είναι η δεύτερη προτεραιότητα του σχεδίου για την επανεκκίνηση της γαλλικής οικονομίας.²⁰

Στην φιλοσοφία αυτή θα πρέπει να προσχωρήσει και η ελληνική οικονομία με στόχο να γίνει μέρος των νέων αξιακών αλυσίδων, που θα τροφοδοτήσουν την ΕΕ. Η υλοποίηση αυτών των προθέσεων θα σημάνει σημαντική αναδιατύπωση του οικονομικού χάρτη. Λαμβάνοντας υπ' όψη την γειτνίαση **θα**

¹⁸ Josep Borrel Ο κόσμος μετά τον κορωνοϊό ΕΛΙΑΜΕΠ #114/2020

¹⁹ Josep Borrel Ο κόσμος μετά τον κορωνοϊό ΕΛΙΑΜΕΠ #114/2020

²⁰ in.gr 20/5/2020

ήταν φυσιολογική μία ευρωπαϊκή επέκταση στις αφρικανικές χώρες της Μεσογείου²¹ και ευρύτερα, με στόχο στρατηγικές συμπράξεις παραγωγής νέες προσιδιάζουσες αξιακές αλυσίδες, πχ φαρμάκων, υφασμάτων, ρούχων κ.α, πετυχαίνοντας παράλληλα και μείωση της από εκεί μετανάστευσης. Τα αναπτυξιακά πλεονεκτήματα μιας τέτοιας πρωτοβουλίας είναι προφανή, τόσο για τους παραγωγούς Αφρικανούς, όσο και για τους καταναλωτές Ευρωπαίους και όχι μόνο. Ουσιαστικό θέμα, όχι μόνο οικονομικό αλλά και πολιτικό, είναι η χρηματοδότηση αυτού του σχεδίου,²² η οποία θα μπορούσε να γίνει με ένα αμοιβαίοποιημένο αναπτυξιακό χρέος, με συμμετοχή όσων ευρωπαϊκών χωρών θα το επιθυμούσαν, αν η Γερμανία εξακολουθούσε να έχει επιφυλάξεις για έκδοση ενός σχετικού κοινού ομολόγου. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών αυτάρκειας, η κινεζική αντίδραση δεν θα ήταν απαραίτητα συγκρουσιακή. Η Κίνα θα ζητούσε να λάβει μέρος σε διάφορα χρηματοδοτικά σχήματα, πέραν των ήδη μεγάλων ευρωπαϊκών επενδύσεων της και σε ακραία περίπτωση ενδοευρωπαϊκής ρήξης, θα μπορούσε να στηρίξει π.χ την Ιταλία με μαζικές επενδύσεις στην Τεργέστη. Τα πλεονεκτήματα οικονομικά και γεωπολιτικά για την Κίνα θα ήταν τεράστια. Είναι προς διερεύνηση αν σε ένα τέτοιο τοπίο, οι ΗΠΑ δεν θα εγκατέλειπαν την τωρινή εσωστρέφειά τους, διότι δεν είναι μόνο στην Κίτρινη Θάλασσα που θα αντιμετωπίσουν την Κίνα.

Το εγχώριο πολιτικό περιβάλλον

Το πολιτικό αποτύπωμα της πανδημίας κυρίως παγιοποίησε την εικόνα και την διάθρωση των δυνάμεων στο εγχώριο πολιτικό σύστημα ενισχύοντας μάλλον και κάποιες προϋπάρχουσες τάσεις μεταξύ των κομμάτων, τουλάχιστον έτσι όπως καταγράφηκαν σε μια σειρά από μετρήσεις κοινής γνώμης που δημοσιεύθηκαν κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης.²³ Παράλληλα με τις λοιπές ιδιομορφίες του lockdown και του χαμηλώματος των ρυθμών πολιτικής αντιπαράθεσης, αξίζει να σημειωθεί το γενικότερο κλίμα συναίνεσης και υπευθυνότητας που επέδειξε το σύνολο των πολιτικών δυνάμεων κάτι που λογικά επέφερε αυτή την παγίωση των επιρροών στο πολιτικό σκηνικό με μερική ενίσχυση του κυβερνώντος κόμματος.

Τα δύσκολα είναι μπροστά

Πιο συγκεκριμένα η διαχείριση της πανδημίας όπως σημειώθηκε και παραπάνω καθώς και η αποτελεσματική αντίδραση στην συνοριακή κρίση του Έβρου ενίσχυσαν τους δείκτες αποδοχής και εμπιστοσύνης της κυβέρνησης από την πλειοψηφία των πολιτών και μάλιστα με αξιοσημείωτη διακομματική επιρροή. Τα παραδοσιακά υψηλά μετεκλογικά ποσοστά δημοφιλίας του πρωθυπουργού και της κυβέρνησης, επιμηκύνθηκαν χρονικά, ενισχυόμενα από την διαχειριστική ικανότητα και αποτελεσματικότητα που παρουσίασε τη κυβέρνηση αλλά και από την γενικότερη κοινωνική αντίδραση που παρατηρείται σε περιόδους κρίσεων με τους πολίτες να συσπειρώνονται γύρω από

²¹ D. Strauss-Khan L'etre l'avoir et le pouvoir, Slate 7/4/2020

²² D. Strauss-Khan L'etre l'avoir et le pouvoir, Slate 7/4/2020

²³ GPO 27/5 | Opinion Poll 5/6 & 11/6 | ALCO ¾ & 9/6 | Interview 10/6 κ.α.

τους θεσμούς της εξουσίας. Ως ένα βαθμό όμως θα σημειώναμε πως η κρίση κράτησε πίσω άλλα φλέγοντα θέματα, τα οποία μπορεί να εμπεριέχουν στοιχεία πολιτικής φθοράς την οποία θα χρειαστεί να αντιμετωπίσει η κυβέρνηση το επόμενο διάστημα.

Το στοίχημα για την κυβέρνηση της ΝΔ από εδώ και στο εξής είναι να διατηρηθεί αυτή η δυναμική περνώντας αλώβητη από μια σειρά ισχυρών προκλήσεων ως εξαρτημένων ή ανεξάρτητων μεταβλητών από την πρωτόγνωρη υγειονομική κρίση που βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη:

- 1)** Η ένταση, η διάρκεια και το βάθος των οικονομικών επιπτώσεων της υγειονομικής κρίσης και ιδιαίτερα η απώλεια εισοδημάτων και θέσεων εργασίας από την απότομη και μεγάλη ύφεση θα δοκιμάσουν πολύ σοβαρά τους επόμενους μήνες τα κυβερνητικά αντανakλαστικά και την ανοχή των πολιτών.
- 2)** Η ικανότητα διαχείρισης, αντίδρασης και χάραξης παράλληλα μακρόπνοου πολιτικού σχεδίου στις Ελληνο-τουρκικές προκλήσεις. Η μέχρι σήμερα πορεία ισορροπεί ανάμεσα σε επιτυχίες (Έβρος) και λάθη (Λιβύη) όμως το πεδίο αυτό παραμένει ένας τομέας εκρηκτικών και απροσδόκητων εξελίξεων που μπορεί να διαταράξει ανά πάσα στιγμή το πολιτικό σκηνικό.
- 3)** Η αντιμετώπιση του Προσφυγικού/Μεταναστευτικού τόσο ως προς τις εξωτερικές επιδράσεις με την διαχείριση των ροών όσο και ως προς την εσωτερική ανακατανομή και φιλοξενία/ένταξη των υπάρχοντων πληθυσμών. Ένα ζήτημα που διαμορφώνει μεγάλο μέρος της κοινής γνώμης και ιδιαίτερα του συντηρητικού κοινού – πυρήνα της εκλογικής βάσης της ΝΔ.
- 4)** Η ικανότητα ξεδιπλώματος και υλοποίησης της μεταρρυθμιστικής ατζέντας. Η υγειονομική κρίση μπορεί να επίσπευσε κάποιες παρεμβάσεις στην κρατική διοίκηση και το σύστημα υγείας, όμως σε μεγάλο βαθμό, το φιλόδοξο πρόγραμμα που είχε προεκλογικά εξαγγείλει η ΝΔ αλλά κυρίως οι ανάγκες της χώρας για τομές και εκσυγχρονισμό σε πολλούς τομείς δείχνουν προς το παρόν να επηρεάζονται χρονικά και να μένουν πίσω. Αντίστοιχα σε κάποια πρώτα μεταρρυθμιστικά crash test φαίνεται πως η κυβερνητική βούληση προς το παρόν εξαντλείται στο να διορθώνει τα ιδεοληπτικά στίγματα του προκατόχου της παρά να τολμά βαθύτερες τομές και μακροπρόθεσμες αλλαγές.

Περιπλάνηση χωρίς ταυτότητα

Αντίστοιχη παγίωση και εμβάθυνση, όλο αυτό το διάστημα παρουσίασαν τα προβλήματα που κληρονόμησαν οι εκλογές στο κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Η συντριπτική πλειοψηφία των μετρήσεων κοινής γνώμης επιβεβαιώνει αυτήν την τυφλή περιπλάνηση χωρίς ταυτότητα. Σχεδόν ένα χρόνο μετά την εκλογική του ήττα ο **ΣΥΡΙΖΑ** δεν έχει καταφέρει να αποκτήσει έναν υποτυπώδη αντιπολιτευτικό ρυθμό και λόγο (κυρίως έπεται συρόμενος πίσω από την κυβερνητική ατζέντα) και πολύ περισσότερο δεν έχει καν δρομολογήσει την χαρτογράφηση του στο νέο πολιτικό και κοινωνικό τοπίο, όπως διαμορφώθηκε από τον περασμένο Ιούλιο. Οι ιδιομορφίες και οι αδυναμίες από την απότομη ανάδειξη του μέσα σε λίγα χρόνια από κόμμα διαμαρτυρίας σε κόμμα εξουσίας έρχονται

ξανά στην επιφάνεια και προκαλούν ουσιαστικά, οργανωτικά και ταυτοτικά ζητήματα. Η πορεία επαναφοράς και ανάκαμψης σε σημαντικό παρεμβατικό παράγοντα σκοντάφτει συνεχώς επάνω στην ιδρυτική αντισυστημική και λαϊκιστική ατζέντα και την ομάδα στελεχών που την εκπροσωπεί και την υπερασπίζεται και αντίστοιχα στο κυβερνητικό παρελθόν, τον ρεαλισμό, την εμπειρία αλλά και τις προσωπικές προσδοκίες που εκπροσωπεί πλέον μια άλλη μερίδα στελεχών του. Οι οποίοι δεν προέρχονται και από τους ίδιους πολιτικούς χώρους. Κι όλα αυτά μαζί με ένα ιδεολογικό και αφηγηματικό νέφος που δύσκολα πλέον συμπορεύεται χωρίς τον συνεκτικό δεσμό της εξουσίας με μόνη ουσιαστική ενωτική αναφορά το πρόσωπο του προέδρου του. Η αποτύπωση αυτών των αδιεξόδων εμπεριέχεται και στην σημαντική καταγραφή ψηφοφόρων του στις τελευταίες εκλογές που καταγράφονται στις μετρήσεις ως δυνάμει ψηφοφόροι της ΝΔ αλλά και ως αναποφάσιστοι. Κατά την εκτίμηση μας, η πορεία αυτή ήταν προδιαγεγραμμένη και έχει παρουσιαστεί εκτενώς σε προηγούμενα Δελτία, μέσα από τον «γενετικό κώδικα» του συγκεκριμένου κομματικού σχηματισμού – απότοκου της οικονομικής κρίσης και της κοινωνικής αγανάκτησης. Οι επόμενοι μήνες θα αποτελέσουν χρόνο εξελίξεων, αναδιατάξεων και αναμορφώσεων του τοπίου στον συγκεκριμένο χώρο και ευρύτερα, με τις πιθανότητες να μην καταφέρνει να εδραιωθεί ως ο στιβαρός και αδιαμφισβήτητος «άλλος πόλος» του εγχώριου κοινοβουλευτισμού απέναντι στη ΝΔ να παραμένουν πολύ υψηλές.

Δέντρο με γερές ρίζες χρειάζεται φυλλωσιά

Από την γενική ανάγνωση των μετρήσεων δεν λαμβάνει ούτε το Κίνημα Αλλαγής κάποιο ικανοποιητικό μήνυμα. Ο ιστορικός σχηματισμός της κεντροαριστεράς δείχνει να συγκρατεί τις δυνάμεις του με μια μικρή απώλεια προς την κυβέρνηση και αντίστοιχα να μην λαμβάνει προς το παρόν κάτι από τους αναποφάσιστους ή τους απογοητευμένους του ΣΥΡΙΖΑ. Στο πεδίο όμως της πολιτικής αντιπαράθεσης το **KIN.AΛ.** δείχνει να καταλαμβάνει στρατηγικά σημεία πολύ μεγαλύτερα της εκλογικής και δημοσκοπικής του επιρροής. Πολλές φορές κοινοβουλευτικές συζητήσεις και νομοθετικές πρωτοβουλίες έχουν υποκινηθεί από το 3^ο κοινοβουλευτικό κόμμα κι όχι από την αξ. Αντιπολίτευση ενώ η στελεχιακή και προγραμματική συνοχή, ο τεκμηριωμένος κυβερνητικός έλεγχος και η ποιότητα και μετριοπάθεια στην πολιτική έκφραση του δίνουν συγκριτικό μερίδιο αξιοπιστίας και επιρροής στον αντιπολιτευτικό χώρο που δεν διαθέτει ακόμα ο ΣΥΡΙΖΑ.

Εκτίμησή μας είναι πως αν καταφέρει το KIN.AΛ. να πάρει στην ιδιοκτησία του τα ανέγγιχτα σημεία της εθνικής μεταρρυθμιστικής ατζέντας, στα οποία η μεν κυβέρνηση δείχνει ατολμία ο δε ΣΥΡΙΖΑ αδυνατεί εγγενώς να υιοθετήσει, μπορεί να ανακτήσει μέρος της πολιτικής επιρροής του παρελθόντος.

Εκτίμησή μας είναι πως αν καταφέρει το KIN.AΛ. να πάρει στην ιδιοκτησία του τα ανέγγιχτα σημεία της εθνικής μεταρρυθμιστικής ατζέντας, στα οποία η μεν κυβέρνηση δείχνει ατολμία ο δε ΣΥΡΙΖΑ αδυνατεί εγγενώς να υιοθετήσει, μπορεί να ανακτήσει μέρος της πολιτικής επιρροής του

παρελθόντος. Όσο η αντιπαράθεση μεταξύ του προσωρινού και όψιμου δικομματισμού ΝΔ-ΣΥΡΙΖΑ εξαντλείται σε αλληλοκατηγορίες ηθικής φύσεως, τόσο θα μεγαλώνει ο κενό εκπροσώπησης ουσιαστικού προγραμματικού λόγου και εναλλακτικού σχεδίου οράματος κι ελπίδας για την ελληνική κοινωνία. Το αξιοσημείωτο ποσοστό (20-30% αναλόγως την μέτρηση) των ψηφοφόρων του ΣΥΡΙΖΑ που συντάσσονται ή εγκρίνουν ευρύτερες εθνικές πολιτικές στα θέματα της Πανδημίας ή στο Προσφυγικό δείχνει ότι υπάρχει διεκδικούμενο εκλογικό σώμα από ένα πιο μετριοπαθές και εθνικά υπεύθυνο αντιπολιτευτικό σχηματισμό. Μαζί με την άνοδο των αναποφάσιστων (πρώην ψηφοφόρων ΣΥΡΙΖΑ και μάλλον αντι-ΝΔ), μια τολμηρή στρατηγική ξεδιπλώματος της κατάλληλης πολιτικής ατζέντας μπορεί να επιφέρει αποτελέσματα και σε πιθανές μελλοντικές μετρήσεις.

Απειλή για την δημοκρατία;

Η ενίσχυση του ρόλου του κράτους κάτω από την πίεση της κρίσης για άμεσες σύντονες ενέργειες, γέννησε κάποια ερωτήματα για το εάν και κατά πόσο βαδίζουμε σε **αυταρχικότερα μοντέλα διακυβέρνησης**. Θεωρούμε ότι αυτό είναι υπερβολή, διότι όσο και αν όλοι αντιλαμβάνονται την αξία των περιοριστικών μέτρων κάτω από δεδομένες συνθήκες, άλλο τόσο εξαρτούν την ανοχή τους από την διάρκειά των συνθηκών αυτών.

Είναι γεγονός ότι κάτω από το κράτος του συλλογικού φόβου δημιουργείται μία αυθόρμητη ζήτηση για κρατική παρέμβαση σε καθεστώς κρίσεων, όπως η τωρινή και αυτό αναφέρθηκε στα προηγούμενα. Επίσης, συνθήκες όπως οι τωρινές, μπορεί βέβαια να δίνουν ένα τεχνητό άλλοθι σε διάφορα λαικίστικα καθεστώτα του Ευρωχώρου, προκειμένου αυτά να εδραιώσουν την ρητορική και την θέση τους παραπέρα, μεταξύ άλλων και στο όνομα των άμεσων αποφάσεων. Είναι όμως σημαντικό να διερευνηθούν οι λόγοι, οι οποίοι ανέδειξαν και τροφοδοτούν τα καθεστώτα αυτά και οι λόγοι αυτοί είναι μάλλον συστημικοί. Εκεί θα πρέπει να στραφεί η διερεύνηση κατά την άποψή μας και αφού διαπιστωθούν τα διαρκέστερα αίτια, να παρθούν διορθωτικές πολιτικές και οικονομικές αποφάσεις, εφόσον θα υπάρξει η πολιτική βούληση. Πιστεύουμε ότι **ο αυταρχισμός υπάρχει, όσο γίνεται ανεκτός από την δημοκρατία**.

Η δημοκρατία προϋποθέτει κοινωνικά σύνολα που υπερασπίζονται συλλογικά συμφέροντα. Αυτό μπορεί να γίνει και διαδικτυακά.

Επίσης, καθώς σχολιάζεται και η περίπτωση ενός μονοπωλιακού ψηφιακού αυταρχισμού,²⁴ είναι σημαντικός για το ερώτημά μας ο ρόλος του διαδικτύου μέσα στο πλαίσιο της κρίσης. Το γεγονός είναι ότι η τεχνολογία πέρα από την πυκνότητα της επικοινωνίας για τα τρέχοντα της κρίσης, ανέδειξε έντονα, την δυνατότητα εργασίας, φοίτησης, και άλλων δράσεων **από απόσταση**. Η πρακτική αυτή γίνεται ελκυστική, καθώς συνδυάζει σημαντικές μειώσεις κόστους, όπως οι δαπάνες κίνησης των εργαζομένων, των εξόδων εργασιακών χώρων και υποδομών κτλ., με ανετότερη απασχόληση από

²⁴ Josep Borrell Ο κόσμος μετά τον κορωνοϊό ΕΛΙΑΜΕΠ #114/2020

ΣΥΝΤΑΞΗ ΔΕΛΤΙΟΥ (αρ. 73):

Δρ Νικήτας Σίμος
*Οικονομολόγος, Ιστορικός,
Γεωπολιτικός Αναλυτής
Συνεργάτης του ΔΙΚΤΥΟΥ*

Γιώργος Παπούλιας
*Πολιτικός Επιστήμονας ΜΑ,
Συνεργάτης του ΔΙΚΤΥΟΥ*

Για το
**ΔΙΚΤΥΟ για την Μεταρρύθμιση στην
Ελλάδα και την Ευρώπη**
Διάκου 20 & Συγγρού 1
11743, Αθήνα
τηλ: 210 9247814
φαξ: 210 9227244
www.todiktio.eu

τον χώρο του απασχολούμενου.²⁵ Είναι εμφανές πλέον, ότι θα επικρατήσουν τα μοντέλα κοινωνικής και παραγωγικής δραστηριότητας με ψηφιακή διάδραση των εμπλεκόμενων, μέσα από τα διάφορα δίκτυα. Ίσως με τον τρόπο αυτό αναδειχθεί περισσότερο και η αξία και ο νέος ρόλος της φυσικής κοινωνικής συνύπαρξης. Οπότε το ερώτημα είναι, αν η απουσία από κοινούς χώρους, εργασιακούς και μη, αποδυναμώνει την δημοκρατία. Η εκτίμηση μας είναι πως δεν συμβαίνει αυτό απαραίτητα, αν αναλογισθούμε ότι στην ύπατη έκφραση της, την εκλογή των πολιτικών αρχόντων, λειτουργούμε ατομικά, ψηφίζοντας άμεσα, μυστικά και καθολικά. Η δημοκρατία προϋποθέτει κοινωνικά σύνολα που υπερασπίζονται συλλογικά συμφέροντα. Αυτό μπορεί να γίνει και διαδικτυακά.

Τελικά, η δημοκρατία είναι και θέμα ατομικής συνείδησης, μαζί με την συλλογική δράση και τις διεκδικήσεις, η οποία ξεπερνάει θολούς αταβισμούς και φοβίες, φτάνει να υπάρχει. Αυτό οδηγεί σε ένα άλλο καίριο ερώτημα, κάτω από ποιές συνθήκες μπορεί να λειτουργήσουν συνολικότερα εγχειρήματα όπως το ευρωπαϊκό και πολύ περισσότερο η παγκοσμιοποίηση;

²⁵ Βλ. Ανάλυση ΔΙΚΤΥΟΥ: Εξ' Αποστάσεως Εργασία - <https://todiktio.eu/analysisi-quot-i-ex-apostaseos-ergasia-to-mellon-ston-epitachynti-toy-koronoioy-quot/>